

کاربرد اسناد مکتوب در مستندسازی اشیاء موزه‌ای

مورد مطالعه: تهیه شناسنامه جهت آثار موزه‌های آستان قدس با کمک اسناد مکتوب

شکوه السادات سمیعی ۱

چکیده

بعد از سال‌ها آشنایی و مراقبت با اسناد ارزشمند مدیریت اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی، در یک بازدید گروهی از موزه آستان قدس، شباهت و همخوانی هویت برخی از اشیاء موزه ای با اطلاعات موجود در اسناد این مدیریت، توجه نگارنده را به خود جلب کرد. وجود ردپا و نشان از مشخصات این اشیاء، در متن صفحات اسناد تاریخی، موضوع ساده‌ای نیست تا هر علاقمندی بتواند به راحتی از آن چشم‌پوشی نماید. به طور حتم کشف ارتباط میان این دو، ابهامات و ناگفته‌های زیادی را برای کارشناسان موزه و محققان اسناد روشن، و جای خالی بسیاری از یافته‌های ناقص، برگرفته از این آثار را تکمیل خواهد نمود. گزاره نیست اگر این ارتباط عمیق و بنیادی را در راستای هدف شناسایی و معرفی منابع موجود در سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس، اولویت اصلی برای کمک به مستندنگاری اشیاء آماده‌سازی اسناد و در نهایت توفیق علمی کارشناسان این مجموعه به حساب آورد.

این مقاله بنا دارد نگاهی به بررسی اهمیت و کاربرد اسناد برای تکمیل مشخصات اشیاء موزه‌ای داشته باشد تا در عین حال با کمک هویت آثار موجود در موزه، مسیر شناخت و آماده‌سازی اسناد مرتبط را نیز برای کارشناسان مربوط کوتاه و آسان نماید. برای این کار ابتدا چند شیء مهم و فاخر از گنجینه آستان قدس انتخاب و بعد از تحقیق پیرامون آن‌ها، در مجموعه اسناد آرشیو مدیریت اسناد آستان قدس نیز جستجوی صورت گرفت تا اسناد معتبری پیرامون این اشیاء شناسایی گردد. با کشف ردپای این اشیاء در اسناد، و حصول اطمینان از ارتباط بین این دو که زمان و مراحل طولانی و دقیقی را می‌طلبد، متن ذیل با هدف کمک به موزه‌داران برای مستندنگاری علمی آثار تاریخی، و همچنین هدایت کارشناسان اسناد جهت مراحل مختلف بازخوانی سند تنظیم گردید.

کلیدواژه‌های موضوعی: اسناد، اشیاء موزه‌ای، مستندنگاری، سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس.

مقدمه

اسناد تاریخی در میان دارایی‌های ملی و منابع مکتوب هر سرزمین، با ارزش‌ترین گنجینه تاریخی محسوب می‌شوند. چرا که در واقع هدیه نسل‌های پیشین به نسل‌های بعدی هستند و شاخص تمدن کشورها، فرهیختگی ملت‌ها و بازوی توانای دولت‌ها به شمار می‌آیند. اسناد می‌توانند در برنامه‌ریزی‌های کلان و ایجاد فرصت، به مثابه بانک اطلاعات قوی و کارآمد، برای جامعه پژوهشگر کشورها مورد استفاده قرار گیرند. و همچون مصالحی قوی به مطالعات تاریخی، ارزش تحقیقی و استنادی ببخشند. بنابراین پژوهش‌ها و تحلیل‌های یک مورخ بدون مراجعه به اسناد کامل نخواهد شد.

اسناد معتبر دیگری در حوزه هنر، فرهنگ و تاریخ هر سرزمین، اشیاء بی‌زبانی هستند که در محل موزه‌ها، از معدود مراکز فرهنگی و حافظ یادگاران نسل گذشته نگهداری می‌شوند. نقش حیاتی موزه و موزه‌داری، در جوامع بشری نقشی بدیع و ماندگارست. و در کشورها و فرهنگ‌هایی اهمیت دارد که مردمانش بخواهند بدانند چه کسانی هستند و اهل کدام سرزمین‌اند؟ موزه‌ها اشیا را به‌گونه‌ای پیش روی مخاطب می‌گذارند تا آن‌چه را که او از کیستی و کجایی سرزمین خود فراموش کرده است به یاد بیاورد. موزه‌ها به عنوان مؤسساتی در جوامع نوین وظیفه دارند اشیائی را که به لحاظ ارزش

فرهنگی‌شان گرامی داشته می‌شوند را نگهداری نموده، تا سر حد امکان از ویرانی و زوال مصون بدارند و از تمامی امکانات و فرصت‌ها برای شناسایی و معرفی کامل آنان بهره جویند.

اما اسناد همانگونه که مهم‌ترین منابع مکتوب در انجام تحقیقات و تاریخ‌نگاری‌های آلوده به شایعه، دروغ، تظاهر، اغراض خصوصی و ملاحظه‌کاری‌ها می‌باشند، می‌توانند تحلیل و تدوین درست و صادقانه‌ی از حقایق و پدیده‌های تاریخی نیز ارائه دهند. به همین دلیل در حوزه موزه‌داری هم به عنوان منبعی اصیل، نقش اساسی و قابل‌اعتمادی برای تهیه شناسنامه‌های اشیاء ایفا می‌نماید. به عبارت دیگر اشیائی که متعلق به قدیم‌ترین ایام بوده، و اهمیت آن برای مورخان آشکار است. با استفاده از این نوع مدارک، عاری از اشتباهات، مجهولات، و گمانه‌زنی‌ها خواهد شد.

آشنایی با خدمات مدیریت اسناد، و معاونت موزه‌ها در سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی
سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی که یکی از بزرگترین مراکز اطلاع‌رسانی در ایران و خاورمیانه است با بخش‌های مختلف خدمات رسانی علمی شامل کتابخانه‌ها، موزه‌ها و آرشیو اسناد مکتوب و صوتی و تصویری، گنجینه بی‌نظیر و منحصر به فردی گردآوری نموده که مورد توجه ویژه بسیاری از تاریخ‌پژوهان، شرق‌شناسان، ایران‌شناسان و علاقه‌مندان به آثار تاریخی قرار گرفته است.

در این مجال با توجه به محور موضوع مقاله، تنها فعالیت‌ها و ظرفیت‌های دو مرکز آرشیوی، علمی و پژوهشی این سازمان معرفی خواهند شد. این دو مرکز، مدیریت اسناد، و موزه‌های آستان قدس می‌باشند که مهم‌ترین نقش‌ها را در ارائه خدمات و اطلاع‌رسانی علمی با روش‌های نوین، به مجامع علمی و پژوهشی را دارند. و محل آرشیو، نگهداری و معرفی با ارزش‌ترین دارایی‌های تاریخی و گنجینه‌های سرزمین ایران و برخی از کشورهای دیگر می‌باشند.

الف - مدیریت امور اسناد و مطبوعات

هسته اولیه تشکیل این مرکز از سال ۱۳۶۳ با کشف ۲۸۵ هزار برگ سند ارزشمند و بی‌نظیر مربوط به تشکیلات آستان قدس رضوی شکل گرفت و با افزوده شدن برگ‌های دیگری از اسناد، زمینه فعالیت مستقل آن در مهرماه سال ۱۳۷۶ فراهم شد. فعالیت‌های اصلی این مرکز شامل گردآوری، طبقه‌بندی، ارزشیابی، نگهداری، نمایه‌سازی، فهرست‌نویسی و ارائه خدمات به محققان، اطلاع‌رسانی و انجام فعالیت‌های پژوهشی با استفاده از اسناد موجود، جمع‌آوری اطلاعات و منابع شفاهی و آداب و رسوم از طریق مصاحبه، ماندگاری اماکن تاریخی با تهیه فیلم و عکس و نگهداری آن و... می‌باشد
مجموعه اسنادی که توسط این مرکز به شکل اهدا، وقف یا خریداری جذب شده است. با مشخصات متفاوت و ظرفیت‌های گوناگون تاریخی، آرشیو این مدیریت را غنا بخشیده و تکمیل نموده است. در معرفی این مجموعه اسناد به موارد ذیل می‌توان اشاره کرد:

۱ - مجموعه اسناد کهن اداری آستان قدس با ۲۸۳ هزار برگ سند، با مضمون نظام تشکیلات آستان قدس رضوی.
۲ - مجموعه اسناد دوره صفویه با چهل هزار برگ سند با اطلاعات مهمی در زمینه‌های مختلف سیاسی اجتماعی اقتصادی، نظامی و فرهنگی دوره صفویه.

۳ - مجموعه اسناد دوره افشاریه با حدود چهل هزار برگ و اطلاعات مهمی از سال‌های ۱۱۴۸ تا ۱۲۱۰ ق.

۴ - مجموعه‌های اسناد خانوادگی و متفرقه مربوط به احکام و فرامین و...، متعلق به دوره‌های قبل از قاجاریه، با اطلاعات مربوط به معافیت‌های مالیاتی، انتصاب افراد در پست‌های مختلف و یا برقراری موجب و مقرری به خانواده‌های معروف. شامل: مجموعه اسناد خانواده علم با ۱۸۰۰۰۰ برگ سند از دوره صفویه تا پهلوی، اسناد خانواده آصف السلطنه با ۲۶۰۰۰ برگ سند، اسناد حاج حسین آقا ملک با ۲۶۰۰۰ برگ سند، اسناد سید جلال الدین تهرانی با ۸۰۰۰ برگ سند، اسناد خانواده شاهوردی‌خان با ۲۰۰۰ برگ سند، اسناد خانواده بزرگ نیا با ۸۴۶ برگ سند، اسناد خریداری شده از محمد گلبن با ۸۰۰۰ برگ، مجموعه اسناد تعزیه‌خوانی با تعدادی در حدود ۲۰۰ مجلس، مجموعه اسناد دوره معاصر شامل مجموعه اسناد کتابخانه مرکزی آستان قدس با ۳۰۰۰ برگ سند، مجموعه اسناد بایگانی‌های راکد با ۴ میلیون برگ سند، مجموعه اسناد مکاتبات آستان قدس مربوط به بعد از انقلاب با ۱۰۰۰ برگ، مجموعه اسناد اهدایی مرحوم فاکر ۲۰۰۰۰ برگ سند. (سایت سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها، مرکز اسناد آستان قدس رضوی، ۱۳۹۰)

ب - موزه آستان قدس رضوی

اولین موزه در آستان قدس رضوی در سال ۱۳۲۴ هجری شمسی در ساختمانی به مساحت ۱۰۲۴ متر مربع در صحن امام خمینی بنا گردید. این موزه به مدت چهل سال تنها موزه آستان قدس رضوی بوده است. در حال حاضر معاونت امور موزه‌ها در زیر مجموعه سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی متشکل از سه اداره حفاظت و مرمت آثار فرهنگی، اداره پژوهش و معرفی اشیاء، و اداره گنجینه‌ها مشغول فعالیت بوده و با دوازده گنجینه ارزشمند ارائه خدمات می‌نماید. (سایت موزه‌های آستان قدس رضوی، ۱۳۹۱) این گنجینه‌ها عبارت‌اند از: گنجینه قرآن و نفایس، گنجینه تخصصی فرش، گنجینه هدایای مقام معظم رهبری، گنجینه تاریخ مشهد، گنجینه سکه و مدال، گنجینه تمبر و اسکناس، گنجینه ظروف، گنجینه سلاح‌های گرم و سرد، گنجینه ابزار نجوم و ساعت، گنجینه صدف و حلزون‌های دریایی، گنجینه هنر نقاشی.

مستندنگاری یا تنظیم شناسنامه برای آثار تاریخی

مستندنگاری یا تهیه شناسنامه پژوهشی، نوعی فرم صورت وضعیت استاندارد از اثر است که حاصل گردآوری اطلاعات پایه‌های هنری، تاریخی، و سایر ویژگی‌های منحصر به فرد از یک اثر تاریخی است. در واقع، این شناسنامه، نشان‌دهنده طبقات اطلاعاتی است که شناسایی اثر را بدون دسترسی به اثر امکان‌پذیر می‌کند و نوعی مستندنگاری عمومی از اثر را فراهم می‌آورد. این شناسنامه، علاوه بر این که آثار کاغذی و اشیاء موزه‌ها را در آرشیوها ساماندهی و داده‌های اثر را صیانت می‌کند، می‌تواند اطلاعات مفیدی نیز در دسترس پژوهشگران قرار دهد. علاوه بر آن مستندنگاری شامل ثبت کلیه اقدامات صورت گرفته در طول فرآیند حفاظت و مرمت می‌باشد و هدف آن حفظ این مستندات، به عنوان تاریخچه اثر است.

اهمیت مستندنگاری و گردآوری اطلاعات

در هر پروژه استاندارد علمی، مستندنگاری و گردآوری اطلاعات پایه، توسط متخصصان آشنا در همه علوم جایگاه ویژه‌ای دارد، در حقیقت، مستندنگاری جزء مراحل بنیادی و اولیه هر پژوهش محسوب می‌شود، و هیچ پروژه‌ای بدون گذر از این مرحله، با موفقیت به پایان نخواهد رسید. جایگاه مستندنگاری در زمینه آرشیو اسناد، موزه‌داری و حفاظت و مرمت اشیاء نیز، مشابه دیگر طرح‌های علمی از مرتبه بالایی برخوردار است. توجه به این امر جهت برنامه‌ریزی مؤثر و درازمدت در حفاظت و نگهداری بهینه آثار تاریخی و فرهنگی، و دستیابی به اطلاعات پایه، امری مهم و اساسی است، و تنها با در اختیار داشتن این اطلاعات است که می‌توان با طرحی جامع، نگهداری استاندارد از آثار را امکان‌پذیر ساخت. از این منظر، تهیه اطلاعات و شرح دقیق و استاندارد درباره آثار تاریخی - هنری ضروری است و به عنوان اقدامی برای مستندنگاری، و مدیریت برنامه‌های حفاظت پیشگیرانه، و ثبت کلیه داده‌های مربوط به آثار (صیانت داده‌ها) قابل اهمیت است. (لای و دیگران، ۱۳۸۶، ص ۷۴)

پیشینه مستندنگاری

زمان آغاز مستندنگاری در امر حفاظت آثار تاریخی - فرهنگی به طور دقیق مشخص نیست. اولین اسناد و مستندات مربوط به این اقدامات در قرن ۱۶، گزارش شده است. اما تا اواسط قرن بیستم، ضرورتی در مستندنگاری آثار احساس نمی‌شد، و بسیاری از موزه‌ها، هیچ روش استانداردی برای مستندسازی اشیاء موزه‌ای نداشتند؛ فقط تا قبل از سال ۱۹۷۰، در تعداد بسیار کمی از موزه‌ها، مرمتگران مراحل حفاظت و مرمت شیء را به عنوان ثبت دوره‌ای از تاریخچه شیء به صورت پراکنده یادداشت کرده‌اند، و مقاله‌هایی با موضوع تأثیر مستندسازی در حفاظت و مرمت آثار مؤثر منتشر ساخته‌اند. در سال‌های اخیر نیز اهمیت ایجاد بانک اطلاعات مجازی از مستندات اموال فرهنگی احساس شده، و با برگزاری نشست‌هایی بر این اهمیت تأکید می‌شود. عنوان این نشست‌ها که به ابتکار "بنیاد ملون" برگزار می‌شد ضرورت تهیه بانک اطلاعاتی از آثار، بررسی شیوه‌های مستندنگاری و در اختیار گذاشتن این داده‌ها به پژوهشگران بود. این رویکردها سبب شد تا شورای بین‌المللی موزه‌ها قطعنامه‌ای را تصویب کند. که به موجب آن مراکز نگهداری از آثار تاریخی به ویژه موزه‌ها موظف‌اند از مجموع اطلاعات اشیاء، داده‌هایی تهیه کنند که ترجیحاً ساختار استاندارد داشته باشند، تا علاوه بر اطلاع رسانی به محققان، در صورت بروز آسیب‌های ناشی از سرقت یا غارت شیء، به شناسایی آن کمک کنند. (وبلاگ گذرگاهی در تاریخ ایران، ۱۳۹۲)

ساختار مستندنگاری آثار

مستندنگاری استاندارد، داستان کاملی را از آنچه که در شیء رخ داده است، بیان می‌کند. به طور مثال در مورد اسناد و نسخه‌های خطی، مستندنگار علاوه بر بازنمایی جلوه‌های هنری و زیبایی‌شناختی یک دوره تاریخی، می‌تواند تاریخچه‌ای از زوایای مختلف شامل شیوه صحافی، چسب‌های مورد استفاده، نوع جوهر و مرکب، رنگ‌های گیاهی و معدنی، صمغ‌های استفاده شده، نوع قلم درخوشنویسی، نوع کاغذ، و نوع ماده بکار رفته در ساخت جلد و تزئینات آن، صفحه‌آرایی و سایر تزئینات را ارائه دهد از این منظر، ثبت کلیه داده‌ها، ساختار استاندارد مستندنگاری را فراهم می‌کند. این مستندات، می‌تواند اطلاعات و داده‌های لازم برای پژوهش‌های هر محقق و مرمت‌گری را فراهم آورد. (محسنیان و بحرالعلومی، ۱۳۹۱)

در حوزه موزه و موزه داری هم هر شیء تاریخی، سند و یادمانی از گذشته است که ارزشها و اصالت آن اثر را در خود نهفته دارد. به همین دلیل، مهم‌ترین وظیفه مستندگر آثار، بازیابی قابلیت‌های نهفته اثر و حفظ و نگهداری این ارزشهاست به بیانی دیگر مستندنگاری، شناسایی تمامی جوانب یک شیء، شامل جنبه‌های تاریخی، هنری، زیبایی‌شناختی، علمی، دینی، و اقتصادی به‌عنوان یکی از اولین گام‌ها در بازیابی این قابلیت‌هاست، که در آن علاوه بر ثبت داده‌های مربوط به مراحل مرمت و حفاظت، ثبت کلیه جزئیات خود اثر نیز مورد نظر است.

کاربرد مستندنگاری آثار

ثبت اطلاعات به دست آمده از مستندنگاری آثار، می‌تواند به بهترین شکل در نگهداری مدارک و مستندات مکتوب یا تهیه گزارش‌های تشریحی از اشیاء، مورد بهره برداری قرار گیرد. اطلاعاتی شامل ثبت کلیه داده‌های هنری، تاریخی، علمی، فنی، سوابق مربوط به وضعیت شیء قبل از مرمت، ثبت روش به‌کار رفته در مرمت و حفاظت آن، مواد مورد استفاده در درمان، جزئیات مربوط به وضعیت شرایط نگهداری، و شرایط محیطی شیء. در مجموع تدوین شناسنامه‌ها و فرم‌های صورت وضعیت، تلاشی است در جهت هموارکردن راه دستیابی به اطلاعات آثار کاغذی اسناد و کتاب، و همچنین صیانت از داده‌های ثبت شده ی تاریخی و ویژگی‌های هنری اشیاء موزه ای. (اندرو، ۱۳۷۸، ص ۴۶)

لزوم رعایت اخلاق حرفه‌ای در مراحل مستندنگاری

مؤسسه بین‌المللی مرمت (۱۹۸۶ م). دستورالعمل‌هایی را برای انجام مستندنگاری آثار، مکتوب کرده، و در تعریف آن به مورد جدیدی با عنوان « اصول حفظ و مرمت آثار فرهنگی » اشاره کرده است. این مؤسسه، اخلاق حرفه ای را در این کار ضروری دانسته و اعلام داشته در هنگام عملیات حفاظت از اثر باید گزارشی از ثبت داده‌های مربوط به سوابق دقیق تاریخی، روش‌های نمونه‌برداری، تحقیقات علمی صورت گرفته و مرحله حفاظت به‌طور کامل تهیه گردد. و تمامی داده‌ها باید هم به‌صورت مکتوب و هم به صورت تصویری گردآوری شوند. (سایت تابناک، ۱۳۹۰) پژوهشگر و موزه‌دار برای این کار باید به اطلاعات منتشرشده به هر زبان و همچنین نتایج تحقیقاتی که ممکن است هنوز منتشر نشده باشند دسترسی داشته باشد.

تأثیر سیاست‌های فرهنگی مراکز بر شیوه مستندنگاری

باید گفت برای مستندنگاری آثار، ساختار ثابت و استاندارد مکتوبی وجود ندارد که براساس آن بتوان استدلال کرد. و این کار تا حد زیادی از سیاست‌های حاکم بر مراکز تاریخی و برنامه‌های آرشیوهای بین‌المللی تبعیت می‌کند. هنوز هم مستندنگاری از آثار به شیوه‌های متفاوت تعریف می‌شود. برخی مستندنگاری را اقدامی می‌دانند به منظور ثبت داده‌ها و اطلاعات مربوط به شیء - شامل مطالعات فن‌شناسی، آسیب‌شناسی، داده‌های هنری، تاریخی، باستان‌شناسی، و مانند آن که طبقه‌بندی‌های گوناگونی برای آن تعریف شده است.

اما مستندنگاران در مورد آنچه که باید ثبت شود، باهم به توافق نرسیده‌اند. پس در مورد چگونگی مستندنگاری در موزه‌ها و گنجینه‌ها، یا مستندنگار به‌طور فردی تصمیم می‌گیرد و یا موزه، تصمیم‌گیرنده است و هر موزه با تدوین دستورالعمل، کارشناسان را ملزم به رعایت آن در مستندنگاری می‌کند. (محسنیان و بحرالعلومی، ۱۳۹۱) باتمام این اوصاف شیوه کار

مستندنگاری آثار، ارتباط نزدیکی با تعریف ارائه شده از آن دارد که اغلب شامل تمام اطلاعات نوشتاری یا تصویری از ثبت نتایج و گزارش آزمایش مرمت، مشخصات مالک اثر، شرح و گزارش کار، و توصیه برای نحوه استفاده و نگهداری آتی آن می باشد.

اهداف تدوین شناسنامه برای آثار

مهم‌ترین دلایل اصلی اصرار و تأکید محققان بر تنظیم شناسنامه برای آثار را در موارد ذیل می توان یافت:

- ۱ - مستندنگاری و معرفی جامع از اثر با هدف حفظ اطلاعات فرهنگی و هنری و تاریخی و ویژگی‌های منحصر به فرد آن‌ها (صیانت داده‌ها) از طریق ثبت کلیه جزئیات و مشخصات اثر.
- ۲ - ابزاری مهم برای آموزش و تحقیق (در اختیارگذاشتن شناسنامه‌ها به محققان و پژوهشگران به‌جای در دسترس قرار دادن اصل اثر)
- ۳ - ایجاد بانک اطلاعاتی به روز از آثار، اشراف به اطلاعاتی نرم‌افزاری و مطالعه اثر حتی اگر اثر از بین رفته و یا غیرقابل دسترس باشد
- ۴ - کمک به مالک اثر در درک ارزش‌های زیبایی شناختی، مفهومی، و ویژگی‌های فیزیکی آثار.
- ۵ - مبادله سریع جزئیات اطلاعات مربوط به آثار و دسترسی آسان به اطلاعات مربوط بدون اتلاف زمان و با بهترین کیفیت اطلاعات به شکل مجازی از طریق ایجاد بانک
- ۶ - حفظ داده‌های حفاظتی و مرمتی به‌عنوان پیشینه اقدامات حفاظتی و مرمتی اثر، به‌منظور در اختیار گذاشتن این داده‌ها به مرمت‌گر بعدی در صورت نیاز.
- ۷ - سامان‌دهی و مراقبت از اموال فرهنگی از طریق جمع‌آوری از اطلاعات مفید در برنامه‌ریزی اقدامات حفاظتی و مرمتی آثار (تعیین اولویت‌های مرمتی و حفاظتی و شناسایی آثاری که نیاز به حفاظت و مرمت دارند) در جهت راهبردهای حفاظت پیشگیرانه و مدیریت خطر.
- ۸ - ارزیابی ارزش اثر از طریق ثبت داده‌های اثر در شناسنامه‌ها برای مراحل بیمه آن‌ها.
- ۹ - مدیریت خطر، به‌عنوان یکی از راهبردهای حفاظت پیشگیرانه، از طریق ارزیابی و برآورد اطلاعات مربوط به ثبت فرم‌های صورت وضعیت، در یک دوره معین (ارزیابی روند تخریب در آثار) که در نهایت منجر به تدوین برنامه و دستورالعمل‌های نگهداری و انبارش استاندارد آثار می‌شود و از طریق ایجاد بانک اطلاعاتی، به‌عنوان فهرستی از اطلاعات مورد نیاز جهت شناسایی اموال مسروقه و یا گم شده، در مدیریت خطر مؤثر است. به‌عنوان مثال در صورت سرقت اثر با داشتن اطلاعات استاندارد و مبادله این اطلاعات به سازمان‌هایی که قادرند در بازیابی اشیای به سرقت رفته بسیار مؤثر و مفید باشند. (میرزایی، ۱۳۸۸، ص ۴ و ۵) در ضمن تعیین اولویت‌های حفاظتی و مرمتی نیز برای آثار یکی از اقدامات در مدیریت خطر محسوب می‌شود.

ویژگی‌ها و محاسن تدوین شناسنامه برای آثار

اغلب شناسنامه هایی که به طور معمول از جمع آوری مشخصات آثار حاصل می شود، چند ویژگی کلی را دارا می باشند. ویژگی های فوق به قرار ذیل می باشند:

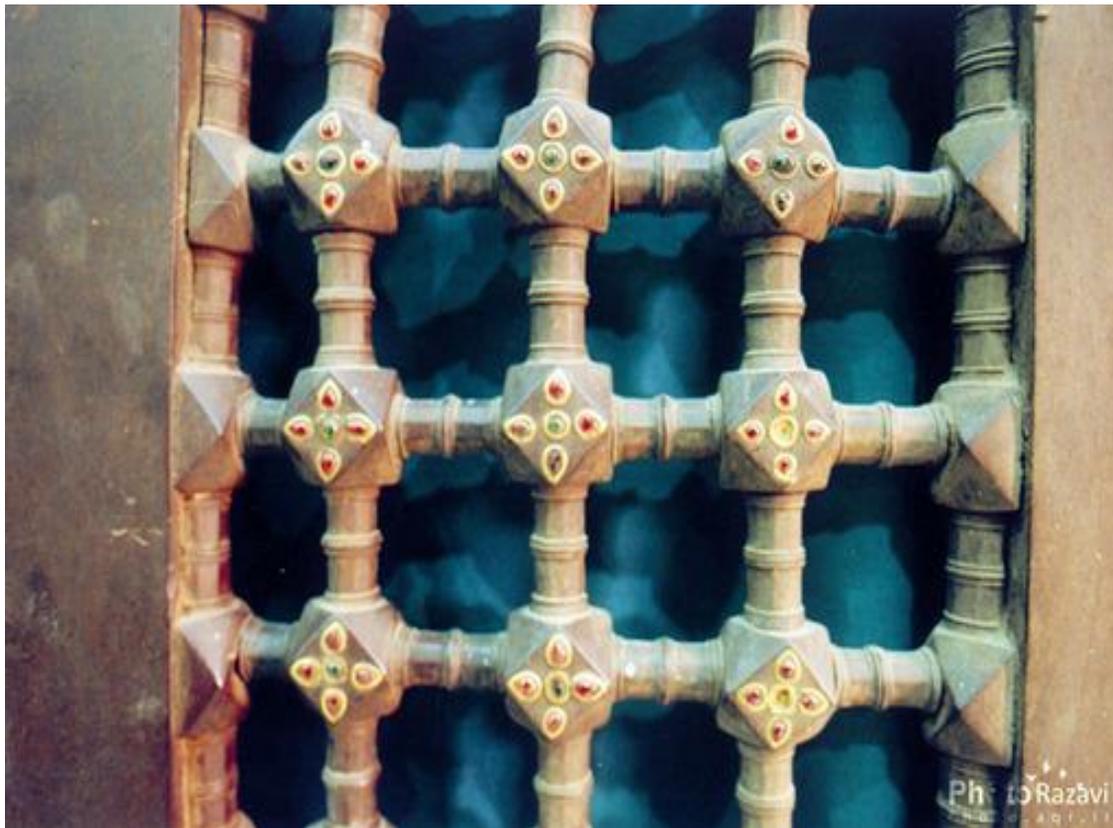
- ۱ - مستندسازی جامع و استاندارد از اثر از طریق ثبت تمامی جزئیات مربوط به اثر (صیانت داده ها)
- ۲ - قابلیت پاسخ گویی به پرسش های مطرح در شناسنامه توسط متخصص هر گروه.
- ۳ - امکان مجازی کردن شناسنامه ها (ایجاد بانک اطلاعاتی برخط).
- ۴ - قابل استفاده بودن این شناسنامه ها براساس طبقه بندی های صورت گرفته برای موزه داران، مرمت گران، پژوهشگران، ارزش گذاران آثار هنری، گروه حفاظت فیزیکی و پلیس بین الملل.
- ۵ - مستندنگاری دقیق در کاربردی کردن راهبردهای حفاظت پیشگیرانه و برنامه های مقابله با بحران مؤثر واقع می شود.
- ۶ - مستندنگاری، مداخله مستقیم در اثر را نیز کاهش می دهد و نیاز مجدد به برخی آزمایش ها را مرتفع می کند. (محسنیان و بحر العلوم، ۱۳۹۱)

کشف مصادیق عینی از مشخصات اشیاء موزه ای، در محتوای اسناد آستان قدس رضوی

در این بخش برای تکمیل بحث، نمونه های مستند به دست آمده از وجود ویژگی های اشیاء موزه، و کشف اطلاعاتی از آن ها در اسناد معرفی خواهد شد. به طور حتم در صورت امکان بررسی خط به خط و دقیق مطالب اسناد، به موارد بیشتری می توان دست یافت. لازم به یادآوری است برخی از این مصادیق به حدی واضح و روشن است که به راحتی میدان بررسی را برای محقق محدودتر، و مسیر تحقیق را کوتاه و سریع می سازد. در این جستجو تلاش شده بعد از مقایسه مؤلفه ها و اطلاعات اسناد، با مشخصات ثبت شده برای شیء در موزه، خصوصیات مشترک بین آن ها شناسایی، و به آن ها استناد شود، تا ضریب اطمینان را در وجود ارتباط آن دو، افزایش دهد. این مؤلفه ها عبارتند از: مقایسه تاریخ سند با زمان تشخیص داده شده برای اثر، شرح اثر در سند با توجه به رویت شکل و ظاهر آن در موزه، نام واقف یا سازنده اثر با مشخصات ذکر شده برای وی در سند.

• ضریح مرصع نگین نشان

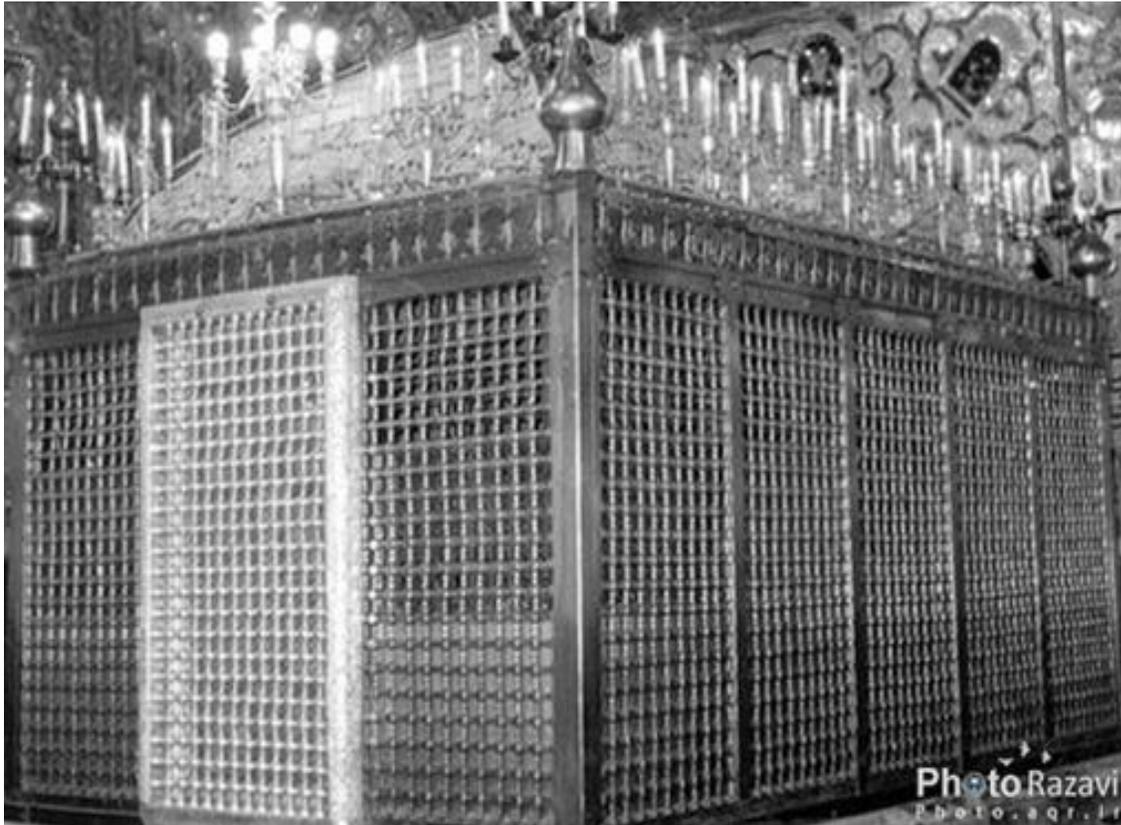
این ضریح مرصع، دومین ضریح امام رضا (ع) بوده، که اکنون در موزه آستان قدس نگهداری می شود، و به ضریح « نگین نشان» معروف است، براساس شواهد تاریخی این ضریح در سال ۱۱۶۰ هجری به آستانه مقدس تقدیم و نصب شده است. و واقف آن شاهرخ فرزند رضاعلی میرزا فرزند نادرشاه افشار و نوه شاه سلطان حسین صفوی است. اعتمادالسلطنه ۲ در نوشته های خود، در وصف ضریح دوم می نویسد: « ضریح دوم از فولاد و در هر گوی آن چهار دانه یاقوت و یک دانه زمرد نصب است که دانه ها در ورق طلای ضخیمی نصب شده، مثل نگین دان انگشتر و آن را در روی فولاد ضریح نصب کرده اند، به طوری که طلا از دور نمایان است». (اعتمادالسلطنه، ۱۳۵۶، ص ۷۴۵)

در این ضریح، کتیبه منحصر به دو سطر خط نستعلیق بالای سر ضریح مبارک طلاکوب کرده اند. ضریح دوم یا ضریح مرصع از تاریخ نصب (۱۱۶۰ ق) به مدت حدود ۷۳ سال در معرض زیارت قرار داشته، تا این که در تاریخ ۱۲۳۳ ق سومین ضریح در کنار آن و در قسمت بیرونی نصب می گردد. یعنی در یک دوره تاریخی دو ضریح، هم زمان بر روی مرقد مطهر نصب بوده است.

• ضریح فولادی امام رضا(ع)

این ضریح، سومین ضریح امام رضا(ع) به شمار می‌رود. و نام بانی آن نامشخص است، اما به طور قطع و مسلم این ضریح در عهد فتحعلی شاه وجود داشته؛ چنان که برخی از منابع به در مرصع نصب شده بر روی این ضریح که توسط فتحعلی شاه قاجار در تاریخ ۱۲۳۳ ق اهدا شده اشاره دارند که در سمت شرقی ضریح نصب شده است. بعضی از نویسندگان زمان نصب این ضریح را در اوایل عهد قاجاریه می دانند و برخی دیگر به اشتباه با استناد به تاریخ کتیبه و اشاره به نام بانی در آن، فتحعلی شاه را بانی ضریح معرفی می نمایند، در حالی که به نوشته اعتمادالسلطنه این ضریح قبلاً فاقد کتیبه بوده و احتمالاً کتیبه فوق بعدها به ضریح نصب شده است. این دو ضریح تا سال ۱۳۳۸ ش. بر روی مرقد مطهر وجود داشته که ضریح مرصع در داخل و نزدیک به مرقد مطهر، و ضریح فولادی منسوب به عهد فتحعلی شاه در معرض زیارت زائران بوده است. (سایت موزه های آستان قدس رضوی، ۱۳۹۱)

– اطلاعات موجود در آرشیو مدیریت اسناد مربوط به دو اثر فوق:

شماره سند: ۳۰۰۷۵ / تاریخ سند: ۱۳۰۲ ق / موضوع سند: رسید نذورات و اجناس اهدایی به آستان قدس توسط ابوالحسن رضوی تحویلدار خاصه

در این سند مهم که موضوع آن جمع‌آوری نذورات ضریح و تاریخ آن جمادی الاولی سال ۱۳۰۲ ق. است قید شده که سه چشمک نقره به وزن سه مثقال و هجده نخود از «میان غبارهای بین ضریحین مبارک» بیرون آمده، و توسط معین التولیه رئیس خزانه و تحویلخانه مبارکه، به ابوالحسن رضوی تحویلدار خاصه تقدیم شده است. از مضمون این سند به صراحت می‌توان دریافت که در تاریخ فوق دو ضریح یعنی ضریح نگین نشان (ضریح دوم) و ضریح فولادی (ضریح سوم) هم زمان بر مرقد شریف امام رضا نصب بوده است که بر اساس شنیده‌ها ضریح اول در داخل ضریح دوم قرار گرفته است. تاریخ این سند مربوط به دوران حکمرانی ناصرالدین شاه قاجار و تولیت عبدالوهاب میرزا آصف‌الدوله می‌باشد. به وسیله اطلاعات این سند گفته‌های بزرگان درباره همجواری دو ضریح بر روی مزار امام تا این تاریخ تأیید و تصریح می‌گردد. هم‌اکنون ضریح نگین نشان در سرداب و ضریح فولادی در موزه آستان قدس نگهداری می‌شود. (آرشیو مدیریت اسناد سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، سند ش ۳۰۰۷۵)

با تقدیر از
مؤلف محترم
آقای محمد علی...

آقای محمد علی...

با تقدیر از
مؤلف محترم
آقای محمد علی...

با تقدیر از
مؤلف محترم
آقای محمد علی...

آقای محمد علی...

با تقدیر از
مؤلف محترم
آقای محمد علی...

مؤلف محترم
آقای محمد علی...

۱۳۹۴/۵/۲۷

سند ۳۰۰۷۵ / ۳۹

• در طلا و نقره پایین پای مبارک

واقف این درب، که از جنس طلا و نقره می باشد، دولت علی خان معیرالممالک ۳ است که در عهد قاجاریه آن را به حرم اهدا کرده است. این درب با کتیبه برجسته به خط نستعلیق منقوش گشته است. و اکنون در موزه آستان قدس رضوی نگهداری می شود (سایت موزه‌های آستان قدس رضوی، ۱۳۹۱)

– اطلاعات موجود در آرشیو مدیریت اسناد مربوط به اثر:

سندی که به تاریخ رمضان ۱۳۰۰ ق. به نگارش درآمده، با عنوان «روزنامه بیوتات مبارکات سرکار فیض آثار» گزارش می کند که در تاریخ فوق و در زمان تحویل کشیک سوم به کشیک چهارم مشخص شده به میزان هشت نخود طلا از درب طلای مرحوم معیرالممالک به سرقت رفته است. از محتوای این سند می توان دریافت با وجود «فراش مستحفظ» که مأموریت حفاظت آن بخش را به عهده داشته، این امر اتفاق افتاده است. این رخداد علاوه بر روشن ساختن وضعیت اقتصادی در جامعه، و وجود فقری که در آن زمان افراد را وادار به سرقت از یک مکان زیارتی کرده است، می تواند میزان تقید قشر خاصی از مردم به مقدسات، به ویژه در ماه مبارک رمضان را مشخص سازد. در ضمن شاید این اتفاق در دراز مدت، یکی از انگیزه های اصلی انتقال این درب نفیس و گرانبها به موزه بوده است. (آرشیو مدیریت اسناد سازمان کتابخانه ها و .....، سند ش ۴۲۱۴۳)

شماره ۲۶
مجموعه کتابخانه‌ها
نوم ۲۲ در مصالح مبارک ۱۳۹۴

فصل

کتابخانه
کتابخانه مبارک
کتابخانه مبارک حر و ولد ولده

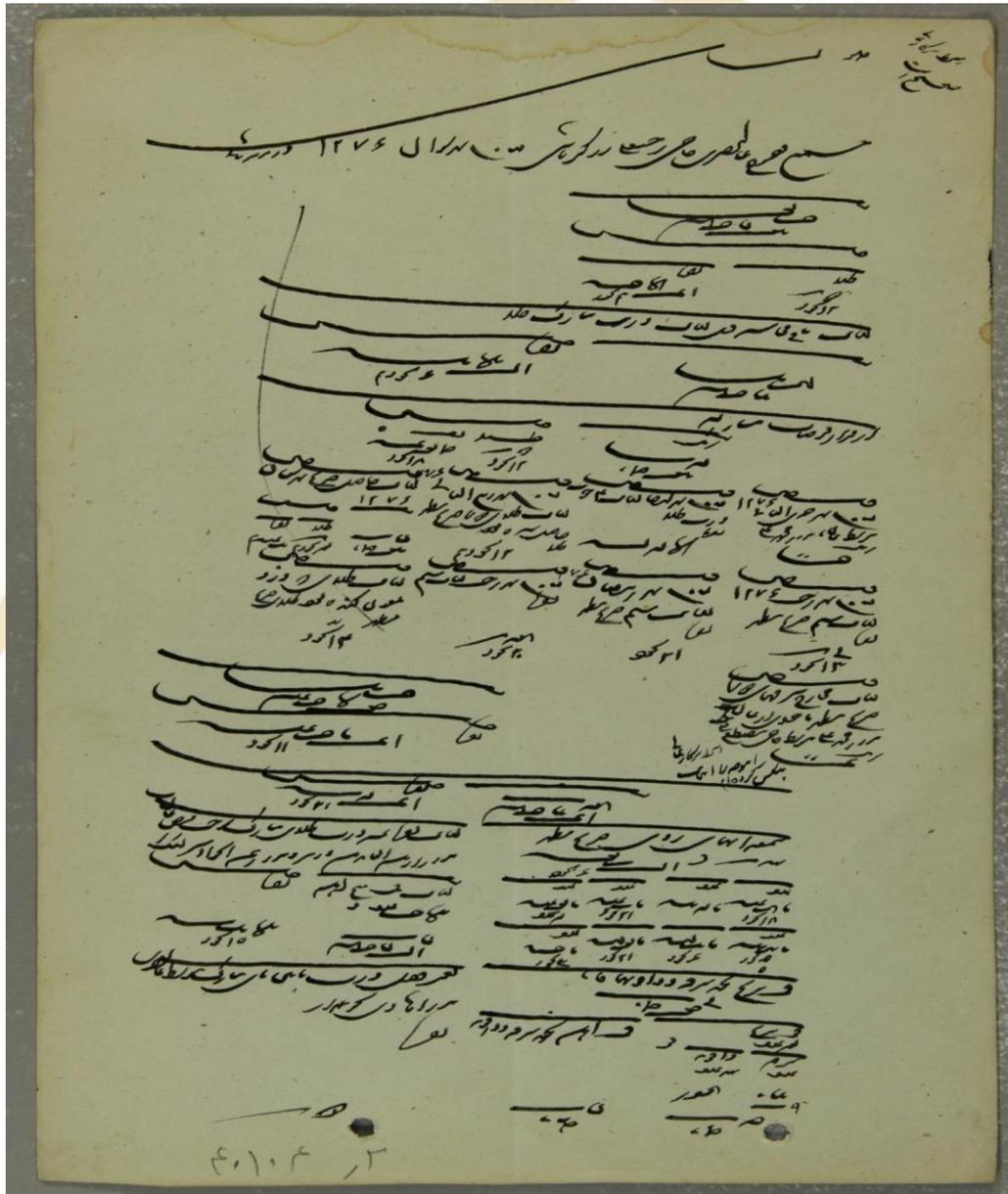
کتابخانه
کتابخانه مبارک
کتابخانه مبارک حر و ولد ولده
کتابخانه مبارک حر و ولد ولده

سند ۴۲۱۴۳/۳۱

در همین رابطه سند دیگری، با موضوع هزینه‌ها و عنوان «جمع و خرج عالیحضرت حاجی رجبعلی زرگر باشی» مشخص می‌سازد که در تاریخ شوال سال ۱۲۷۶ ق. این درب مورد تعمیر قرار گرفته است. موضوع جالب در متن این سند، ذکر میزان هر یک از فلزات به کار رفته برای تعمیر این درب است، که با دقت و تفکیک جزییات ذکر شده است. (سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها..... سند ش ۴۰۱۰۴)

سند ۴۰۱۰۴/۲

همچنین سند دیگری با شماره اموالی ۳۹۲۳۱ گواهی می دهد که این درب در سال ۱۲۶۸ نیز مجدداً مورد تعمیر قرار گرفته است.

• سنگاب خوارزمشاهی

سنگاب ۶۰۰ ساله خوارزمشاهی مربوط به تاریخ ۵۹۷ هجری با سنگ کروی و یک پارچه سیاه، به ارتفاع ۱۱۰، قطر دهانه ۱۳۷ و ضخامت بدنه ۱۴/۵ سانتی متر ساخته شده است. نیمه فوقانی آن به نقوش زیبای هندسی و گل‌های اسلیمی تزیین یافته و مزین به سه ردیف کتیبه به خط ثلث تزیینی و نسخ آمیخته به رقاع و دارای دو تاریخ است. در تاریخ ۵۹۷ ه. ق. به سفارش محمد بن حیدر موسوی کار ساخت آن توسط محمد و احمد سنگ تراش آغاز گردیده و در تاریخ ۶۱۰ ه. ق. توسط محمد بن احمد و فرزندانش اتمام یافته است. این اثر برای تکریم شاه سلطان خوارزمشاه و وزیرش محمد بن مسعود تقدیم شده است.

ویژگی بارز این سنگاب کتیبه هایی با مضمون دعا، آیات و احادیث بر روی بدنه این سنگاب می باشد که با نقشهای اسلیمی و ختایی تزیین شده است. (خبرگزاری برنا، ۲۰۱۴)

-اطلاعات موجود در آرشیو مدیریت اسناد مربوط به اثر:

در مکاتبات اداری آستان قدس سندی با عنوان «سند انتقالی از حساب آثار باستانی موزه به حساب اموال منقول آستان قدس» به تاریخ ۱۳۲۶ ش. مشاهده می شود که در آن قید شده سنگاب کنده حجاری که متعلق است به تاریخ ۵۹۷ ق. به میزان ۱۵۰۰۰۰ ریال تعیین قیمت شده است. و در آن زمان هنوز خارج از گنجینه، در اطاق اول موزه مربوط به دوره قبل از عصر تیموری نگهداری می شده. این سند توسط حسابدار و رئیس حسابداری وقت در آستان قدس به توشیح رسیده است. میزان قیمت گذاری این اثر در تاریخ فوق و چگونگی ترتیب محل نگهداری اشیاء در اطاق های موزه آستان قدس اطلاعات مفید و ارزشمندی ست که این سند در اختیار علاقمندان موزه و موزه داری قرار می دهد. (سازمان

کتابخانه ها..... سند ش ۴۷۸۷۷)

دوره ۲ شماره ۲۶ و ۲۷
بهار و تابستان ۱۳۹۴

نشریه الکترونیکی سازمان کتابخانه‌ها، اسناد و مرکز اسناد استان قدس رضوی

استان قدس

استان قدس

سند انتقالی

شماره ۳
تاریخ ۱۳۹۳/۱/۲۷

شماره صفحه و ثبت دفتر روزنامه

شماره صفحه و ثبت دفتر روزنامه

شماره صفحه و ثبت دفتر معین

بستانکار		شرح	بدهکار	
ریال	تومان		ریال	تومان
		حساب هزینه استان		۶۵۴۹۹۰۰ -
۶۵۴۹۹۰۰ -		مخارج اموال منقول		
		۱. مخارج کتبی مستحق بدل ۵۹۷ کسر	۱۵۰۰۰۰	
		۲. بیمه ان سر	۱۵۰۰۰	۱۵۴
		۳. بیمه فردی کارکنان	۵۰۰۰۰	۸۱۷
		۴. بیمه ان سر غیر کتبی	۱۵۰۰۰۰	۷
		۵. مخارج سفر	۵۰۰۰۰	۷
		۶. قایم مخارج خیرات	۱۰۰۰۰۰	۶
		۷. مخارج کتبی	۵۰۰۰۰	۷
		۸. قایم مخارج کتبی	۲۰۰۰۰۰	۷
		۹. بیمه ان سر کتبی	۲۰۰۰۰	
		۱۰. قایم مخارج کتبی	۱۰۰۰۰۰۰	
		۱۱. قایم مخارج کتبی	۵۰۰۰۰	
		۱۲. بیمه ان سر کتبی	۱۵۰۰۰۰	
		۱۳. قایم مخارج کتبی	۱۰۰۰۰	
		۱۴. بیمه ان سر کتبی	۳۰۰۰	
		۱۵. قایم مخارج کتبی	۱۵۰۰۰	
		۱۶. بیمه ان سر کتبی	۱۵۰۰۰	
		۱۷. قایم مخارج کتبی	۱۵۰۰۰	
		۱۸. بیمه ان سر کتبی	۱۵۰۰۰	
		۱۹. قایم مخارج کتبی	۱۵۰۰۰	
		۲۰. بیمه ان سر کتبی	۱۵۰۰۰	
		۲۱. قایم مخارج کتبی	۱۵۰۰۰	
		۲۲. بیمه ان سر کتبی	۱۵۰۰۰	
		۲۳. قایم مخارج کتبی	۱۵۰۰۰	
		۲۴. بیمه ان سر کتبی	۱۵۰۰۰	
		۲۵. قایم مخارج کتبی	۱۵۰۰۰	
		۲۶. بیمه ان سر کتبی	۱۵۰۰۰	
		۲۷. قایم مخارج کتبی	۱۵۰۰۰	
		۲۸. بیمه ان سر کتبی	۱۵۰۰۰	
		مجموع	۳۱۱۴۰۰	
۶۵۴۹۹۰۰ -				۶۵۴۹۹۰۰ -

رضیفه ۱۰ صنف
۱۵ صنف

لغزه ۱۷۱۹
لغزه ۲۱۱۸

چاپخانه شمس ۲۵۸

رئیس حسابداری

حسابدار

۴۶۸۷۷/۲

سند ۴۷۸۷۷/۲

• دوشاخه نقره مخصوص کفشداری

دوشاخه نقره مخصوص کفشداری با کتیبه ای به نام مرتضی قلی خان طباطبایی، متعلق به دوره قاجاریه هم اکنون در موزه مرکزی استان قدس نگهداری می‌شود. این میراث تاریخی با ۲۰۲ سانتی متر طول و ۶ سانتی متر عرض در حرم مطهر و در بخش کفشداری استفاده می‌شده است جنس آن از نقره بوده و دو کفش نقره‌ای نیز به دو شاخه‌ی آن آویزان است. جنس دسته‌ی این دوشاخه از چوب است که ورقه‌هایی از جنس نقره روی آن کار شده و دو شاخه‌ی فولادی نیز به سر چوب متصل می‌باشد. کفش‌های آویزان به این دوشاخه درویشی‌مانند، نقره‌ای و با تزئین‌های اسلیمی و کنده‌کاری شده‌اند. اندازه‌ی این کفش‌ها ۸×۳ سانتی متر است. (سایت لیموفان، ۱۳۹۲)

– اطلاعات موجود در آرشیو مدیریت اسناد مربوط به اثر:

در سند ذیل که تاریخ آن در مشخصات پرونده، دوره قاجاریه ذکر شده، در بخش اعلام فهرست وسایل موجود در " کفش گاه ایوان طلا" اشاره به دو شاخه‌ی نقره‌ای کرده که دوره تاریخی سند، و جنس و شکل منحصر به فرد این شیء احتمال ارتباط این دو را قوت می‌بخشد. این سند نشان می‌دهد در دوره‌ای از عهد قاجاریان این وسیله در کفشداری ایوان طلا

دوره ۷ شماره ۲۶ و ۲۷
بهار و تابستان ۱۳۹۴

نشریه الکترونیکی سازمان کتابخانه‌ها، اسناد و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

مورد استفاده کفشبانان قرار می گرفته است. همچنین تصریح می کند این شیء از نذورات و اشیاء وقفی تحویلخانه آستان قدس به شمار می رفته است. (سازمان کتابخانه ها..... سند ش ۵۳۹۰۱)

سند ۵۳۹۰۱/۷

به موارد دیگری نیز به اختصار و تنها با ذکر شماره اموالی سند اشاره می‌شود تا محققان علاقمند، بازخوانی اسناد معرفی شده را پیگیری، و جزئیات متن آن را بررسی نمایند.

• منبر خاتم

این منبر از چوب گردو ساخته شده و نوع خاتم آن، لایه دار شیراز است که در آن موادی چون استخوان، عاج، چوب گردو، عناب، فوفل، و گلابی به کار رفته است. این اثر نفیس به سال ۱۳۰۱ هجری قمری (۱۲۶۳ هجری شمسی) در شیراز ساخته و توسط فردی به نام هاشم بیک وقف حرم مطهر امام رضا(ع) شده. در کتیبه آن به نام اهدا کننده و تاریخ ساخت (با حروف ابجد) و محل استفاده آن اشاره شده است. در حال حاضر این منبر خاتم زیبا در موزه آستان قدس رضوی نگهداری می‌شود. (سایت سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها، مرکز اسناد آستان قدس رضوی، ۱۳۹۰)

- سند موجود در آرشیو مدیریت اسناد مربوط
به اثر:

شماره سند: ۴۷۸۷۷ / تاریخ سند: ۱۳۳۶ شمسی /
عنوان سند: اسناد اداره حسابداری آستان قدس
رضوی / صفحه ۸.

• جاروی پر طاووس

این جارو ساخته شده با پرهای طاووس ۵/۱۰۲ سانتیمتر طول دارد. عرض دهانه‌ی بالای جارو ۱۳ سانتیمتر است. طبق مشخصات ثبت شده در موزه این جارو را زنی به نام «حاجیه نواب والده سالار» در سال ۱۲۶۳ هجری قمری یعنی نزدیک به ۱۷۰ سال پیش وقف حرم مطهر امام رضا (ع) کرده بود. تعداد پرهای طاووس به کار رفته در این جارو در حال حاضر ۹۰ پر است ولی تعداد پرهای اولیه ۱۰۰ پر بوده است. دسته‌ی این جاروی پرتاووس با دسته‌پوش مرواریددوزی شده‌ای پوشانده شده است تزئینات پارچه‌ی دسته‌پوش از جنس مخمل قهوه‌ای تیره، ابریشمی و به شکل دوزنقه است. جنس مواد رودوزی آن بیشتر از مروارید اصل بحرینی در سه اندازه‌ی مختلف است. این جارو الان در موزه مرکزی آستان قدس نگهداری می‌شود. (خبرگزاری حج، ۱۳۹۲)

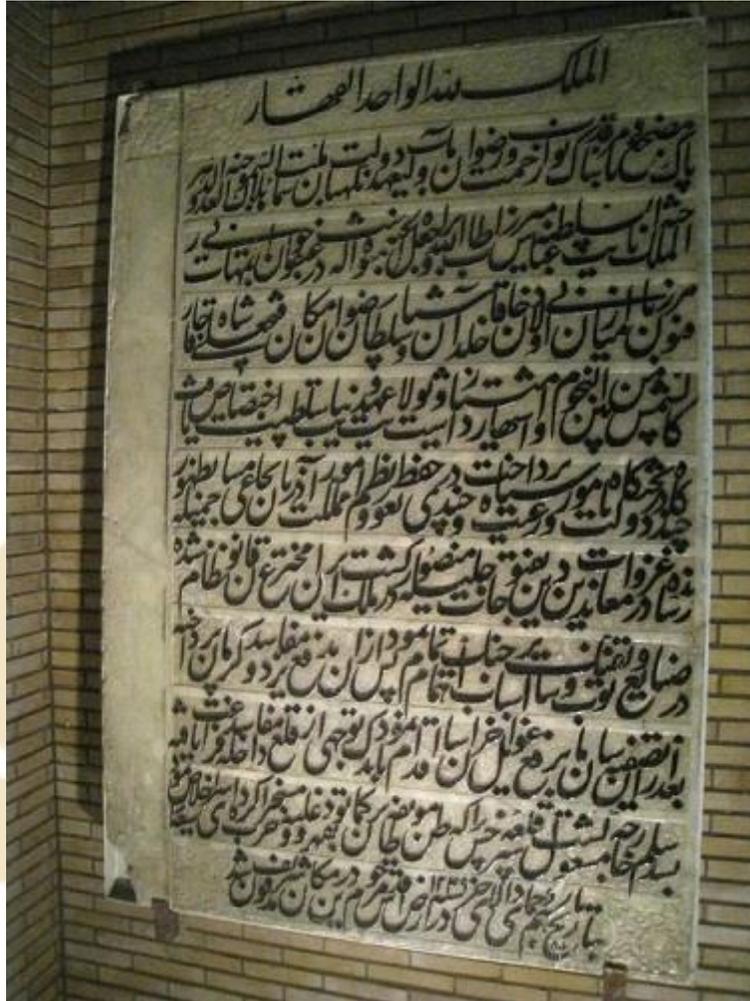

- سند موجود در آرشیو مدیریت اسناد مربوط به اثر:

شماره سند ۳۸۰۷۰ / موضوع سند: صورت حساب حاجی رحیم تحویلدار / صفحه ۳.

• کتیبه سنگ قبر عباس میرزا: ۳

این کتیبه کاری از محمدعلی اصفهانی ۴ و مربوط به سال ۱۲۴۹ قمری ست. نوشته‌ی روی این سنگ قبر با خط نستعلیق و با این آیه قرآن آغاز می‌شود: «الملک لله الواحدالقهار». (خبرگزاری فارس، ۱۳۹۲)

- سند موجود در آرشیدو مدیریت اسناد مربوط به اثر:

شماره سند ۲۸۳۱۷/ با موضوع پرداخت حقوق سنگتراش مزار عباس میرزا.

شماره سند ۳۹۲۲۷/ با موضوع غارت سالار و حاجی بیگلربیگی از مال آستان قدس / تاریخ سند: ۱۲۶۶ ق / صفحه‌های ۱ و ۲.

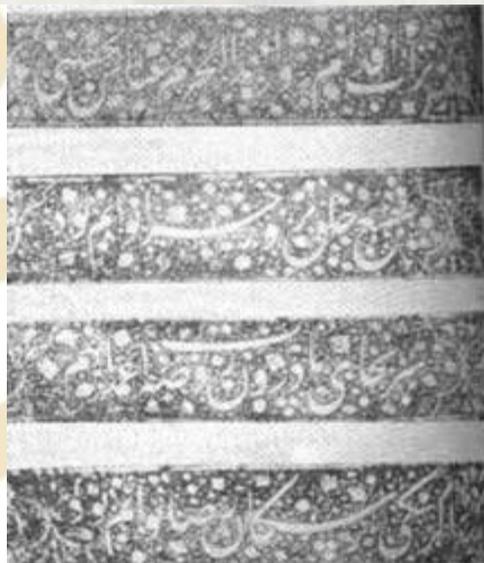
این سند بیانگر غارت وسایل نقره و طلا از جمله وسایل روشنایی موجود در مقبره عباس میرزای قاجار توسط دو نفر از

یاغیان به نام‌های سالار و حاجی بیگلربیگی است. ۶

• کتیبه طلا روی صندوق

در سال ۹۵۷ ق. به امر شاه طهماسب، صندوقی با پوشش ضخیمی از طلا روی مرقد نصب شد. پس از آن، به دستور شاه عباس صفوی صندوق طلا کاری با کتیبه هایی از خط ثلث و نستعلیق حاوی آیه الكرسی و صلوات کبیره و اشعار فارسی ساخته شده است که اکنون قسمت هایی از آن در موزه نگهداری می شود. (سایت میراث ماندگار، ۱۳۹۲)

– سند موجود در آرشیو مدیریت اسناد مربوط به اثر:

شماره ۴۶۵۰۷ / تاریخ ۱۳۲۵ / با موضوع گزارش اداره حسابداری دربار شاهنشاهی

نتیجه گیری

موزه‌ها در سراسر دنیا یکی از مراکز مهم فرهنگی می باشند و باید گفت که از گویاترین و آموزنده‌ترین آن‌ها نیز هستند. هریک از اشیاء موزه ای زبان حالی دارند که تماشاکننده بنا به استعداد و فراخور درک هنری خویش می‌تواند آن را دریابد. اما با همه این احوال، این خاموشان گویا را ترجمان لازم است تا بیان مطالبی از اعماق قرون و اعصار، و چگونگی ساخت و

برجای ماندن این آثار، حظاً بصری بیننده را مضاعف کند. یکی از ابزار مهم برای این منظور آثار مکتوبی است که با استفاده از محتوای آن می‌توان اطلاعات علمی، دقیق و مستندی در اختیار پژوهشگران و علاقه‌مندان به موزه و هنرشناسان قرار داد. امروزه مستندنگاری و تهیه اطلاعات کافی و استاندارد درباره آثار (تدوین شناسنامه)، یکی از برنامه‌های جدی آرشیوها و موزه‌ها برای اجرای راهبردهای حفاظت پیشگیرانه است. تدوین شناسنامه استاندارد و ایجاد بانک اطلاعات برای آثار (صیانت داده‌ها) با کمترین صرف زمان، نیاز به دسترسی به اثر را مرتفع می‌کند.

همچنین مستندنگاری دقیق، یکی از اقدامات مهم و پایه‌ای در مدیریت خطر نیز محسوب می‌گردد چرا که علاوه بر تعیین اولویت‌های موزه‌ها برای حفاظت و مرمت آثار، در بازیابی اثر هنگام سرقت یا وقوع بلایای طبیعی نیز بیشترین کمک را در برنامه‌ریزی دقیق موزه‌ها ارائه خواهد داد. ساختار استاندارد مستندنگاری جامع از طریق آثار کاغذی برای تدوین شناسنامه‌های عمومی، پژوهشی، حفاظتی و مرمتی اشیاء تاریخی، مدتی است که در مراکز علمی و تحقیقی مطرح، و با نگرشی تخصصی در هر حوزه، کاربردی شده است.

از آنجا که موزه آستان قدس از حیث کثرت، نفاست و سلامت اشیاء، یکی از مهم‌ترین موزه‌های جهان به شمار می‌آید. می‌توان به راحتی دلایل و مزیت‌هایی صریح و قوی برای جستجوی اطلاعات از اشیاء موجود، با کمک محتوای اسناد مکتوب مطرح ساخت. تا با برنامه‌ریزی جامع و دقیق، و ایجاد پل ارتباطی میان موزه‌ها و اسناد، از چند منظر به اهداف و اولویت‌های سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی مدد رسانید:

- ایجاد بانک اطلاعاتی و تدوین شناسنامه مستند و کامل‌تری از اشیاء گمنام و ناشناخته در موزه‌های آستان قدس، با کمک اسناد.

- فراهم کردن بستر و زمینه‌های جدید برای انجام پژوهش‌های نو و مغفول مانده، و توسعه و افزایش قدرت درانتخاب موضوع برای پژوهشگران.

- کشف و شناسایی ارتباط میان اشیاء موجود در موزه، با اطلاعات اسناد و تصاویر حاضر در آرشیو، کارشناسان اداره اسناد را در وظایف خود اعم از بازخوانی، آماده سازی و انتقال اطلاعات سند، توانمند ترمی‌سازد.

- یافته‌های اسناد آرشیوی، کارشناسان موزه را سریع‌تر و راحت‌تر به شناسایی و تکمیل سوابق اشیاء تاریخی رهنمون می‌سازد.

منابع و مأخذ

آدی، اندرو (۱۳۷۸). "تاریخ و مبانی نظری مرمت اشیاء فرهنگی"، ترجمه حمید فرهمند بروجنی، **مجله هنرنامه**، ص ۸۵-۹۵، ۵.

اعتمادالسلطنه، محمد حسن (۱۳۵۶). **روزنامه خاطرات اعتمادالسلطنه**. تهران: امیرکبیر. ص ۷۴۵.

لای، هنری و دیگران (۱۳۸۶). **معرفی شناسنامه ی اموال**، ترجمه فهیمه رهروان، تهران: میترا.

محسنیان، سمیه؛ بحرالعلمی، فرانک (۱۳۹۱). "ساختار مستندنگاری آثار کاغذی در موزه‌ها، آرشیوها، و کتابخانه‌ها".

فصلنامه گنجینه اسناد، دفتر سوم، شماره ۲۲.

میرزایی، کرم (۱۳۸۸). "مستندنگاری و تهیه شناسنامه آثار تاریخی - گامی مهم در حفاظت پیشگیرانه"، فصلنامه خبری آموزشی پژوهشکده حفاظت و مرمت آثار تاریخی - فرهنگی، شماره ۵-۴، ص ۲۳ و ۴.

پی نوشت‌ها:

sadatsamee1361@gmail.com

۱ - کارشناس تاریخ.

۲. محمد حسن خان صنیع الدوله، متولد ۲۱ شعبان ۱۲۵۹ هجری قمری مراغه برابر با ۲۶ شهریور ۱۲۲۲ خورشیدی، مرگ ۱۸ شوال ۱۳۱۳ هجری قمری تهران برابر با ۱۴ فروردین ۱۲۷۵ ش. ملقب به اعتمادالسلطنه از رجال دربار دوره قاجار و عهد ناصرالدین شاه که صاحب کتاب‌های بسیار بود.

۳. معیرالممالک، در دوران صفویه و تا پایان دوران قاجاریه متصدی و مسئول ضرابخانه بوده است. ضرب سکه و تعیین عیار آن در کشور به اختیار و اجازه او بود، و کارکنان ضرابخانه، از ضرابان و حکاکان و صرافان و سفیدگران، همه تحت نظر او، و همچنین عزل و نصب آن‌ها در اختیار او بود. معیرالممالک در نزد شاه قربت و نفوذی تمام داشت، و مقرب الخاقان محسوب می‌شد، یعنی می‌توانست در مجالس خاص و عام نزد شاه برود و مطالب را بی‌واسطه به عرض برساند. معیرالممالک در سراسر مملکت نایبانی داشت که به کار مسکوکات رسیدگی می‌کردند.

۴. عباس میرزا ۱۲۱۲-۱۱۶۸ یکی از شاهزادگان قاجار، فرزند فتحعلی شاه و آسیه خانم بود. وی ولیعهد ایران و والی آذربایجان بود. او در فرماندهی جنگ‌های زیادی را به عهده داشت. وی در سال ۱۲۱۲ شمسی در مشهد درگذشت. و مقبره اش در کنار ضریح حرم امام رضا قرار دارد.

۵. آقا میرزا محمدعلی اصفهانی (۱۲۵۵ - ۱۳۱۳ هـ) فرزند محمد از خوشنویسان و نسخ‌نویسان برجسته اصفهانی در سده گذشته است. او از

شاگردان زین العابدین اصفهانی معروف به اشرف‌الکتاب بوده و آثار ارزشمندی از خود به یادگار گذاشته است.

۶. واسناد دیگری با شماره‌های ۲۹۲۹۷ در تاریخ ۱۲۴۹ ق / ۳۹۲۷۶، ص ۶، در تاریخ ۱۲۶۷ ق / ۳۹۵۰۵ در تاریخ ۱۲۶۸ ق، همچنین شماره‌های دیگری شامل ۲۶ / ۱۱۴ / ۱۱۵ / ۱۶۲ / ۱۶۴ / ۵۸۴ / ۹۹۵ / ۱۱۷۶۷ / ۱۲۸۴۲ / ۱۳۰۵۵ / ۱۳۰۷۰ / ۱۳۱۷۳

/ ۱۱۸۲۳ / ۱۱۷۶۷ / ۴۵۳۰۱ / ۳۹۱۱۲ / ۳۹۲۵۹ / ۳۹۲۴۲ / ۲۲۷۲۵ / ۲۲۶۸۴ / ۱۳۳۵۳ / ۱۳۲۲۳ / ۱۳۲۰۲ / ۱۳۱۷۳

/ ۳۸۲۴۵ / ۳۷۹۱۵ / ۳۸۵۶۹ / ۳۸۳۶۸ / ۳۹۲۱۲ / ۴۱۳۷۹ / ۳۹۵۵۸ / ۳۸۱۹۴ / ۳۸۱۹۸ / ۳۸۱۳۸ / ۳۷۹۲۵ / ۲۲۶۹۹

۳۹۱۶۷ / ۳۹۱۱۴